

Radar, 26.06.2024.

Zagovornici rudarenja litijuma u Srbiji stoje na truloj ekonomskoj dasci

Kao da jarac čuva kupusište

Miroslav Jovanović predavač međunarodne ekonomije na Univerzitetu u Ženevi i redovni član Matice srpske

Prošle godine otkrivena su nova, ogromna ležišta litijuma u SAD i ako on uskoro počne da se proizvodi i u Nevadi, Oregonu i Kaliforniji, može se očekivati da će njegova cena na svetskom tržištu dodatno pasti, a i prošle godine se strmoglavila za čak 80 odsto, na 13.200 dolara po toni

Leto je. Nesnosne vrućine. Ali debeli „sneg, paprati i šaš“ prekrivaju javno objavljenu odluku Vlade Srbije iz januara 2022. da je na projekat [Rio Tinta](#) i rudarenje litijuma u Jadru „stavljena tačka“. Narod se, bar delimično, tada umirio, ali aktivisti su, ipak, i dalje osnovano sumnjali da to baš i nije tako. Mnoge stvari su se provlačile ispod radara javnosti, a sada to pitanje vaskrsava, a državne aktivnosti u pogledu rudarenja litijuma se ubrzavaju, uz brojne „pokrivalice“, koje bi pažnju javnosti trebalo da skrenu na drugu stranu, poput Evropskog prvenstva u fudbalu i godišnjih odmora. Sve to olakšava lov u mutnom i sve više postaje jasno da „tačka“, koju je država stavila na projekat [Jadar](#), postaje samo „zarež“.

Nedavni pad portugalske vlade zbog policijske istrage povodom korupcije povezane sa rudarenjem litijuma još više podgreva ozbiljne sumnje i oštre rasprave oko rudarenja i prerade litijuma u Srbiji. *Radar* je pre mesec dana ([Električni automobili – skupa igračka](#)) podrobnije pisao o velikim nedoumicama u vezi sa budućnošću automobila na baterije. Tome treba dodati potpunu razrokost ekonomske politike na Zapadu u pogledu „zelene agende“ i električnih automobila.

Sa jedne strane politika se zalaže za prelazak na „zelenu ekonomiju“ i električne automobile, dok istovremeno SAD uvode carine od 100 odsto, a EU od 48 odsto na uvoz takvih automobila iz Kine. Kako će da se sprovede „zelena agenda“ kada se sprečava ili bitno otežava uvoz takvih automobila iz Kine, dok su domaći automobili zbog cene i tehnologije nekonkurentni na tržištu, jer zaostaju za kineskim? Istovremeno se sprovodi politika štednje električne energije (sijalice, kućni aparati, grejanje, javna rasveta) dok automobili na baterije troše veliku količinu struje.

Pada tražnja za električnim automobilima

Posle pomodnog talasa kupovine automobila na električni pogon, njihova prodaja se bitno usporila 2024. i pored raznih relativno izdašnih subvencija kupcima. Ford, General Motors i Rivian smanjuju radnu snagu i pauziraju planove povezane sa proizvodnjom električnih automobila. Vrlo je značajno da je i Epl potpuno odustao od proizvodnje automobila na električni pogon, jer u kompaniji više ne smatraju da ona ima unosnu budućnost.

Londonski *Economist* je u svom uvodniku skrenuo pažnju i upozorio na izazov koji može da ima prevelika sklonost ka litijumu. „Pored svog obilja, natrijum ima i druge prednosti. Najbolje litijumske baterije koriste kobalt i nikl u svojim elektrodama. Nikla, kao ni litijuma, nema u velikoj količini. Iskopavanje na kopnu zagađuje životnu okolinu. Predlozi da se umesto toga uzima sa morskog dna izazivaju svađe. U međuvremenu, dobar deo svetskog kobalta se vadi iz malih rudnika u Demokratskoj Republici Kongo, gde je dečji rad uobičajen, a uslovi rada užasni. Natrijumske baterije, naprotiv, mogu da koriste elektrode napravljene od gvožđa i mangana, kojih ima u izobilju i nisu u tolikoj meri kontroverzni. Pošto su hemijske komponente jeftine, povećanje proizvodnje bi trebalo da omogućiti da proizvedene baterije koštaju manje od njihovih litijumskih pandana“, objavio je *Economist* pred kraj prošle godine.

Da li vlast sprema zakon koji bi progurao rudarenje litijuma kroz Skupštinu ili će Vlada radije doneti samo uredbu o novom prostornom planu? Hoće li se krišom napisati ugovor o rudarenju koji sadrži i kaznene odredbe? Ako se to desi, omča oko vrata Srbije biće visoka kazna, pa će „opravdanje“ biti da je jeftinije nastaviti rudarenje litijuma nego platiti kaznu

Cena litijuma na međunarodnom tržištu je u 2023. strmoglavo pala za više od 80 odsto, na 13.200 dolara po toni. Razlog je povećana ponuda koja se pojavila na tržištu. Pojavilo se previše novih rudarskih projekata za kratko vreme, dok se tražnja za litijumom i automobilima na električne baterije vidno usporila. Zbog čega ovo previđaju ili od naroda kriju donosioci odluka i promoteri kopanja litijuma u Srbiji? Da li je u pitanju neobaveštenost, neznanje, loša namera, ucena ili korupcija?

Novi „špil“ karata

Postojeći, stari globalni „špil litijumskih karata“ povezanih sa rudarenjem litijuma zamenjen je novim, zbog pronalaska novih i ogromnih rudnih ležišta litijuma u SAD 2023. Ta, verovatno najveća ležišta litijuma na svetu, nalaze se u Nevadi i Oregonu, a takođe i u Kaliforniji (Salton Sea). Zaštitnici životne okoline protestuju zbog štetnog uticaja takvog rudarenja na okolinu i raznolikost lokalnih prirodnih vrsta. Lokalno indijansko starosedelačko stanovništvo protestuje, jer je oblast budućeg rudarenja, *Thacker Pass* u Nevadi, sveto mesto za njih jer se na njemu odigrao masakr Indijanaca.

Državni Biro za upravljanje zemljištem nije na odgovarajući način konsultovao lokalnu zajednicu, a ostaje da se vidi da li će snaga i uticaj rudarskih kompanija nadjačati interese i snagu lokalnog stanovništva.

Zagovornici projekta Jadar zalažu se da se Srbija uključi u lanac proizvodnje litijuma, a kriju od javnosti da je rudarenje na samom početku tog lanca, najmanje unosna karika u proizvodnji, jer je rudna renta ponižavajuće niska i da će Srbija imati ekonomske vajde od toga kao što imaju zemlje u Africi od rudarenja dijamanta, zlata ili kobalta

Kada krene nova proizvodnja litijuma u SAD, može se očekivati da će njegova cena pasti tako da će neki od postojećih projekata morati da stave katanac na proizvodnju. Zbog toga zagovornici rudarenje litijuma u Srbiji stoje na truloj ekonomskoj dasci. Sa jedne strane se zalažu da se Srbija uključi u lanac proizvodnje litijuma koji završavaju

u vozilima na električni pogon, a sa druge ne znaju ili kriju od javnosti da je rudarenje litijuma na samom početku tog lanca, da je to najmanje unosna karika u proizvodnji (rudna renta je ponižavajuće niska, a Srbija bi dobila godišnje od nje do 30 miliona dolara), da zastrašujuće zagađuje okolinu za hiljade godina unapred i da će Srbija imati ekonomske vajde od takvog rudarenja kao što imaju zemlje u Africi od rudarenja dijamanta, zlata ili kobalta.

Foto: geogphotos / Alamy / Alamy / Profimedia

Da li treba večno zagaditi okolinu u Srbiji zbog bedno niske ekonomske vajde i to zato da bi imućni Francuzi, Nemci, Belgijanci i drugi mogli da voze sebe i svoju decu u automobilima na baterije i u svojoj čistoj okolini?

Ako je rudarenje litijuma „zeleno“, zašto se ne kopa u EU, gde ga ima više nego u Srbiji

Zanimljivo je i zalaganje da Srbija bude u zelenom energetskom lancu EU i da se pridržava visokih standarda rudarenja u EU. Ali, ako je tako, zbog čega se litijum ne rudari u EU, recimo u Nemačkoj, Češkoj ili Portugaliji, gde ga ima više nego u Srbiji? Da li zbog toga što te zemlje vode ozbiljnu brigu o zaštiti svoje okoline? Zašto se to ne radi u zemljama u kojima postoje visoki ekološki standardi? Ili smatraju da je Srbija pogodna za eksperimente, tim pre što je proces njenog pristupanja EU svojevrsni čardak ni na nebu, ni na zemlji.

Kada je firma Tesla 2020. podizala fabriku električnih automobila blizu Berlina i krčila deo šume, digla se velika buka zbog narušavanja prirode. Na kraju, investitor je bio primoran između ostalog da „preseli šumske mrave, gmizavce i pet slepih miševa“. Ovo je primer kako se čuva okolina u Nemačkoj i obraća pažnja na javno mnjenje.

Ozbiljna i odgovorna država bi sama angažovala najuglednije stručnjake da urade nezavisnu studiju o proceni efekata rudarenja litijuma i na ekonomiju i na okolinu. Takva studija bi imala veliku težinu, jer bi je pisali stručnjaci sa javno objavljenim imenom i prezimenom

Uticajni *Financial Times* jasno je još prošle jeseni upozorio da više nema velikog opravdanja za nastavak ulaganja u proizvodnju baterija, da već sada postoje „signali da oštra konkurencija između proizvođača baterija počinje da im cedi margine profita“

i da će u ovoj bitki biti „mali broj pobednika, mnogo gubitnika i mnogo krvi na podu“. Da li o tome iko u državnom vrhu Srbije ozbiljno razmišlja? Umesto da sama ili preko nezavisnih savetnika preduzme studiju o štetama na okolinu, vodu, biljke, životinje i ljude, koje će da ima rudarenje i proizvodnja litijuma u Srbiji, vlast se oslanja na izvesnu, naručenu studiju Rio Tinta bezimenih autora, koja ima vrednost kao i svaka reklama. Da li će bilo koja firma koju bi zaštita okoline stajala milijarde dolara i nižeg profita bila dosledna i iskrena u takvim procenama? Da li se može verovati takvim naručenim studijama? Da li je ocena samog sebe prikladna i prihvatljiva? To je slično obećanju o dobrom ponašanju jarca, zaposlenog da čuva kupusište.

Razlika između odgovorne i neodgovorne države

Ozbiljna i odgovorna država bi sama angažovala najuglednije stručnjake da urade nezavisnu studiju o proceni efekata rudarenja litijuma i na ekonomiju i na okolinu. Takva studija bi imala veliku težinu, jer bi je pisali stručnjaci sa javno objavljenim imenom i prezimenom. Država bi morala da izbegne naslanjanje na naručene privatne studije bezimenih „stručnjaka“. Ako se kriju imena autora takvih naručenih studija, pitanje je da li su rezultati tačni ili namešteni, a stručnjaci, ako su časni, ne bi smeli da kriju svoja imena.

Srpska akademija nauka i umetnosti je samostalno okupila svoje najveće umove i jasno i javno je izašla sa stavom u maju 2022. protiv rudarenja litijuma u Srbiji. Zbog čega se vlast u Srbiji oglašuje na tu studiju stručnjaka sa imenom i prezimenom?

Zbog čega se litijum ne rudari u EU, u Nemačkoj, Češkoj ili Portugaliji, gde ga ima više nego u Srbiji? Da li zbog toga što te zemlje vode ozbiljnu brigu o zaštiti svoje okoline? Ili te zemlje samo smatraju da je Srbija pogodna za eksperimente, tim pre što je proces njenog pristupanja EU svojevrsni čardak ni na nebu, ni na zemlji

Tehnologija zasnovana na litijumu je dobro poznata i prilično stara, više od 30 godina. Ono što je novo i što predstavlja budućnost je tehnologija zasnovana na grafenu i natrijumu (sodijumu). Švedski Northvolt je nedavno proizveo nove baterije bez litijuma, koje su održive, jeftinije i koje ne zavise od retkih sirovina kao što su kobalt i nikel.

Dodatni problem je što bi jalovište, na koje bi se odlagali ostaci, nakon proizvodnje litijuma u Jadru, zagadilo okolinu na dugi rok. Ono zahteva neprekidno održavanje, nadzor i kontrolu, a s obzirom na to da ne pravi profit, prilikom eventualnog kresanja budžetskih sredstava, lako bi se moglo naći kao prvo na spisku. I ko će njime upravljati? Šta ako i upravnik jalovišta bude neki gazda pečenjare, konobarica ili vozač? U tom slučaju bila bi to tempirana bomba koja pretili okolini i ljudima.

Viša sila i niske pobude

Tisa je pre nekoliko godina zatrovana zbog curenja otrovnih materija, cijanida iz rudnika Baja Mare u Rumuniji. To je bilo najveće prekogranično trovanje prirode u Evropi, posle Černobila. Uz Rumuniju, i Mađarska i Srbija i drugi bili su ozbiljno pogođeni. Celokupno rudarenje zlata bilo je u rukama australijske firme Esmeralda Exploration i rumunske države. Bez obzira na visoke standarde, jalovište je loše održavano i došlo je do pucanja zaštite na jalovištu. Esmeralda se branila time da je

do te ekološke katastrofe došlo zbog prevelike količine napadanog snega, a rumunska vlada je objašnjavala da je do pomora ribe i drugih živih bića došlo zbog „niske temperature“. Dakle, sneg je bio kriv.

S jedne strane politika se zalaže za prelazak na „zelenu ekonomiju“ i električne automobile, dok istovremeno SAD uvode carine od 100 odsto, a EU od 48 odsto na uvoz takvih automobila iz Kine. Kako će da se sprovede „zelena agenda“ kada se sprečava ili bitno otežava uvoz takvih automobila iz Kine, dok su domaći automobili zbog cene i tehnologije nekonkurentni na tržištu

Snažni i organizovani narodni protesti protiv rudarenja litijuma i zagađivanja okoline primorali su Vladu Srbije da reaguje i 20. januara 2022. tadašnja premijerka Ana Brnabić je, da bi smirila bunu, izjavila: „Prostorni plan je ukinut i više ne postoji. Samim tim poništeni su svi pravni akti koji su vezani za Rio Tinto, sve dozvole, rešenja, odluke i sve ostalo.“ Sada ista osoba, sa pozicije predsednika Narodne skupštine vaskrsava raspravu o rudarenju litijuma. I ne samo ona.

Da li će neki naš *Đepeto* umesto novog *Pinokija* da stvori nove pobornike rudarenja litijuma u Srbiji? Da li se sprema zakon koji bi progurao rudarenje litijuma kroz Skupštinu ili će Vlada radije doneti samo uredbu (dakle bez rasprave) o novom prostornom planu. Da li je to diktatura protiv volje naroda? Bojazan je da će se u mutnom napisati neki ugovor o rudarenju litijuma koji sadrži kaznene odredbe o otkazu ugovora. Ako se to desi, omča oko vrata Srbije biće visoka kazna, pa će „opravdanje“ biti da je jeftinije nastaviti rudarenje nego platiti kaznu.

Foto: Nova.rs

Narodu je potreban novac. On treba da se zaradi. Zarada od litijuma bi bila jako mršava, a rizik od zagađenja ogroman. Bolja i veća zarada bi došla od proizvodnje izvoza hrane čija cena raste. Ogromne mogućnosti za zaradu pruža izvoz visokokvalitetne hrane u Kinu zbog sporazuma o slobodnoj trgovini. Da podsetimo, visokoplatežna srednja klasa u Kini broji više od 600 miliona potrošača i ona se širi i po broju i po kupovnoj snazi. To tržište je bitno veće od celokupnog tržišta EU.

Kada je firma Tesla 2020. podizala fabriku električnih automobila blizu Berlina i krčila deo šume, digla se velika buka zbog narušavanja prirode. Na kraju, investitor je bio primoran između ostalog da „preseli šumske mrave, gmizavce i pet slepih miševa“. Ovo je primer kako se čuva okolina u Nemačkoj i obraća pažnja na javno mnjenje

Proizvodnja litijuma i retkih elemenata je snažno razvijena u Kini, ali to ima i svoju negativnu stranu koja se ogleda u velikom zagađenju okoline. U takvim oblastima je nemoguća proizvodnja hrane, pa dobar deo potrebne hrane ta zemlja uvozi. Ovde se nalazi velika šansa za izvoz hrane iz Srbije u Kinu. Šta bi, dakle, trebalo da radi Srbija? Da li da prihvati rudarenje i preradu litijuma (uključujući i reciklažu starih baterija) koja zagađuje okolinu, stvara jalovišta koja ostaju takva milenijumima, gasi poljoprivrednu proizvodnju, truje vodotoke i, sa time povezan, nasilni izgon stanovništva sa vekovnih ognjišta, „više od onog što je prvobitno planirano“, kako se to jednom omaklo da kaže predsedniku Srbije?

Da li se izložiti opasnosti povezanoj sa mogućom korupcijom, kao nedavno u Portugaliji? Ili se izložiti zagađenju prirode i vodotoka kao na Tisi? Slepe miševе i mrave da ne spominjemo. Da li prihvatiti standarde sa Zapada o bezbednom odlaganju opasne jalovine, a prepustiti izgradnju i upravljanje deponijama javašluku i nestručnim kadrovima kao u [EPS](#)-u, koji je zahvaljujući bivšem direktoru, vlasniku pečenjare, doživeo totalni kolaps? Ili učiniti nešto drugo, proizvoditi hranu i sačuvati čistu, pijaću vodu kao vrednu imovinu?

Srpska akademija nauka i umetnosti je samostalno okupila svoje najveće umove i jasno i javno je izašla sa stavom u maju 2022. protiv rudarenja litijuma u Srbiji. Zbog čega se vlast u Srbiji oglašuje na tu studiju SANU

Srbiji se sa Zapada ne samo spremaju, već sve češće i isporučuju gorke pilule. Ne radi se tu samo o statusu Kosova i Metohije, pa i Republike Srpske, već i o litijumu, a neka skora imenovanja savetnika predsednika Srbije za poljoprivredu nagoveštavaju i mogućnost da Srbija odustane od protivljenja proizvodnji genetski modifikovane hrane. Sve lepše od lepšeg.

<https://radar.nova.rs/drustvo/litijum-rio-tinto-rudarenje-jadar/>